

Audit vzdělávacího systému v ČR: rizika a příležitosti (2018)

Hodnocení stavu vzdělávacího systému v ČR

Jak se vyvíjel vzdělávací systém v roce 2018 dle událostí s potenciálem změny

Čemu věnovat pozornost v roce 2019

Proč audit vzdělávacího systému?

Dle studie Světové banky je vzdělávání ekonomicky vysoce výhodné jak pro jednotlivce, tak pro společnosti.¹ Česká republika tento fakt nerespektuje, soudě dle srovnání výše investic do vzdělávacího systému v mezinárodním srovnání.

Investice, platy učitelů, jejich příprava, obsah vzdělávání, pedagogický přístup, struktura vzdělávacího systému, technologie měnící způsob vzdělávání, distribuce vzdělání podle sociálního a ekonomického rozvrstvení společnosti, měnící se nároky pracovního trhu v závislosti na technologizaci ekonomické produkce, nebo například změny ve způsobu rodinného života a proměňující se dětství, vysoká míra nepředvídatelnosti dalšího vývoje, to vše jsou vnitřní a vnější faktory, které se promítají do složité diskuse o vzdělávání.

Orientovat se v ní není úplně jednoduché. Ukazuje se, že paradigma určující způsob uvažování o tom, co vzdělávání přináší, jak ho pojímat a jak k němu přistupovat může stejně tak akcelarovat rozvoj vzdělávacího systému, jako jej brzdit.

Audit vzdělávacího systému v ČR má ambici přinést do diskuse více racionality na základě shromáždění dostupné evidence, z níž lze odvodit představu o stavu systému a jeho směřování. Nejde o přísně vědeckou studii, neboť rozsah proměnných, které je nutno brát v úvahu, komplikuje jak metodologii, tak využití zdrojů. Je-li velká část změn závislá na politickém jednání, jemuž je vyčítán elementární nedostatek "evidence-based" přístupu, nelze následně pracovat s více než dohady a domněnkami. Z hlediska vývoje je ovšem i takové dění potřeba zachytit.

Abychom zvýšili míru objektivitu auditu, oslovujeme pravidelně skupinu expertů a insiderů v oblasti vzdělávání. Jejich vyjádření, připomínky, návrhy a kritiku se snažíme zakomponovat. Jsme přesvědčeni, že po čtyřech letech cizelování má dokument svou přidanou hodnotu. Předkládáme ho proto s přesvědčením, že jde o důležitý zdroj k úvahám o formování vzdělávací politiky v ČR.

Bob Kartous, vedoucí analýzy a komunikace EDUin, autor konceptu auditu

Expertní skupina oponentů:

Mikuláš Bek, rektor Masarykovy univerzity a senátor

Tomáš Bouda, ředitel Centra dalšího vzdělávání PedF OU v Ostravě

Jiří Hlavenka, investor a podnikatel, iniciátor změn ve vzdělávání v Jihomoravském kraji

Milena Jabůrková, viceprezidentka Svazu průmyslu a dopravy ČR pro vzdělávání, manažerka IBM

Daniel Münich, ekonom, výkonný ředitel think-tanku IDEA při CERGE-EI

Jiří Nantl, ředitel výzkumného centra CEITEC a bývalý první náměstek MŠMT

Jiří Němec, děkan PedF MU v Brně

¹ Returns to Investment in Education, Psacharopoulos G., Patrinos H. A., 2018, <http://documents.worldbank.org/curated/en/442521523465644318/pdf/WPS8402.pdf>.

Ondřej Neumajer, odborník v oblasti vzdělávání a digitálních technologií, Učitel na Živo
Jana Straková, výzkumnice Ústavu výzkumu a rozvoje vzdělávání při PedF UK v Praze
Stanislav Štech, psycholog, bývalý ministr a první náměstek MŠMT
Václav Trojan, ředitel Ústavu profesního rozvoje pracovníků ve školství, PedF UK v Praze
Arnošt Veselý, vedoucí Centra pro sociální a ekonomické strategie FSV UK v Praze
Tomáš Zatloukal, ústřední inspektor České školní inspekce

Na obsahu se významně podílel **Štěpán Kment**, přispěli **Tamara Kováčová** a **Miroslav Hřebecký** z EDUin.

Využíváme také některých závěrů ze studie pro publikaci **Kam kráčíš Česko 2018 (Aspen Institute Central Europe)**², jejíž část týkající se vzdělávání EDUin připravil. Do hodnocení politických priorit se dále promítají cíle strategického dokumentu **Vzdělávání přede-vším**.³

Bob Kartous, EDUin, bob.kartous@eduin.cz

Souhrn událostí za rok 2018 a důležitých témat roku 2018

České vzdělávání vstoupilo v roce 2018 do období vlády hnutí Ano, respektive prodlužuje politické řízení veřejného vzdělávání v koaličním tandemu společně s ČSSD. Po měsících nejistoty nad budoucností vlády se podařilo během roku 2018 vytvořit dostatečně pevnou koalici k tomu, aby závazky mohly být naplňovány. Na politické úrovni nicméně převládá značné schizma.⁴ Ministr školství Robert Plaga se profiluje jako relativně progresivní politik,⁵ který odmítá cut-off skóre v přijímacích zkouškách na SŠ, brzdí snahu některých politiků a profesních organizací o redukci inkluze, uvědomuje si důležitost high-stakes zkoušek (maturit) a jejich designu, stejně jako potřebu urgentně řešit problém stárnoucí učitelské populace, její nedostatečné reprodukce i stávajícího profilu absolventa učitelství. Zároveň je ale členem vlády, která slovy svého předsedy jako prioritu vládní vzdělávací politiky vidí “revizi inkluze”, aniž by cokoliv dalšího bylo zásadním způsobem akcentováno. Na místech, jako školský výbor poslanecké sněmovny, kraje či obce jsou často patrné projevy naprosté nahodilosti v řešeních týkajících se vzdělávání, často zjevného populismu.⁶

Ani tato vláda, zdá se, neposílí princip evidence-based vzdělávací politiky. Obcházení pravidla rozhodování na základě analýz RIA (Regulation Impact Assessment/Analysis),

² Kam kráčíš Česko, edice 2018 (str. 52)

https://s3.eu-central-1.amazonaws.com/uploads.mangoweb.org/shared-prod/aspeninstitutece.org/uploads/2018/11/KKC_2018_Brochure_CZ_Final.pdf.

³ Vzdělávání přede-vším:

https://www.eduin.cz/wp-content/uploads/2017/08/EDUIN_TEXT_VOLBY_2017-1.pdf.

⁴ Daniel Münich dodává: “Seznam nenaplněných cílů platné strategie vzdělávací politiky 2020 ukazuje, že ani rok 2018 neposunul věci ve strategii napsané dopředu. Naopak je patrná silná snaha ad-hoc posunovat věci jinde, co ve Strategii 2020 vůbec není nebo dokonce naopak.”

⁵ Jiří Nantl dodává: “Dá se tato formulace použít ve vztahu k někomu, koho veřejnost prakticky nezná, což je podle všeho jeho cílem, a kdo se za rok ve funkci zejména snažil (úspěšně) vyhnout vyjádření jakéhokoli jasného a pevného názoru? Spíš bych řekl: umírněný technokrat.”

⁶ Ondřej Neumajer dodává: “Jistě i populismus se občas vyskytne, ale spíše bych řekl, že častěji jde o nedostatečné znalosti vzdělávacího systému (jeho komplexnosti), absenci (vědeckých) důkazů jako podkladů rozhodování o jakýchkoliv opatřeních a celkovou nezorientovanost ve směřování vzdělávání v moderní společnosti.” Jiří Nantl dodává: “Z hlediska politické situace vidím jaké hodné zmínky, že ačkoli klíčové pozice v exekutivní linii (premiér, ministr, hejtmani) jsou obsazeny příslušníky téže strany, tato zjevně nemá ucelenou koncepci vzdělávací politiky, ačkoli jde o t.č. zdaleka nejsilnější sílu v zemi.”

dochází-li k přijímání zásadních změn ve vzdělávací politice (stejně jako v dalších oblastech veřejného zájmu), trvá.

Vláda se zavázala zvýšit platy učitelů, což je jediný měřitelný závazek v jejím programovém prohlášení (v souvislosti se vzděláváním). Tento závazek má být naplňován během celého volebního období, nicméně s posunem sestavení vlády s důvěrou a s dalším odsunutím chystaného navýšení na rok 2019 (o 4 měsíce proti původnímu plánu) je otázka, zda je reálné, aby vláda závazek navýšení na 150 % stavu v roce 2017 skutečně naplnila.⁷ MŠMT zároveň, v souvislosti s kriticky rostoucím nedostatkem učitelů, připravilo a předložilo novelu zákona o pedagogických pracovnících, která předpokládá snadnější zaměstnávání VŠ absolventů bez pedagogického vzdělávání (více níže).

Ministerstvo školství pokračuje v částečně restriktivním postoji k zakládání neveřejných škol, jenž byl nastolen během předchozí vlády. Jde o jeden z požadavků, které při jmenování Roberta Plagy ministrem školství zdůraznil premiér Andrej Babiš (více níže).

OECD ve zprávě Education at a Glance 2018 upozorňuje na závažné problémy českého vzdělávacího systému, spočívající v nízké míře investic, nízkých platech učitelů, nerovnosti v přístupu ke vzdělávání v závislosti na vzdělání rodičů, rozdíly v platech podle pohlaví či nízká míra zapojení tříletých dětí do vzdělávání v mateřských školách.⁸

Ostatní závazky vlády jsou těžko měřitelné, viditelně dochází ke snaze změnit nastavení tzv. podpůrných opatření (inkluze), byť příslušná vyhláška, která upravuje jejich poskytování, nebyla doposud schválena. V některých bodech, jako je například "podpora individuálního přístupu ve vzdělávání", je nejasné, čeho vlastně chce současná vláda docílit a jakými prostředky. Snaha o naplňování pozitivně orientovaných bodů programového prohlášení není viditelná.

Řada legislativních návrhů nachází podporovatele či odpůrce bez ohledu na vládní koalici a opozici.⁹ Zrušení povinnosti péče o dvouleté děti v mateřských školách prosazoval současný ministr společně s opoziční ODS.¹⁰

⁷ K posunu navýšení platů učitelů :

https://zpravy.idnes.cz/platy-ucitele-ministerstvo-skolstvi-zvyseni-f4z-/domaci.aspx?c=A181126_142659_domaci_brzy. Jiří Hlavenka poznamenává: "Úskalí tohoto dobře znějícího plánu spočívá v tom, že pokud bude pokračovat růst průměrných mezd letošním tempem, a pokud se udrží růst ekonomiky, pravděpodobně budou učitelé v cílovém roce 2021 i při tomto navýšení stále jen někde poblíž průměrné mzdy."

⁸ Education at a Glance, OECD, 2018:

https://read.oecd-ilibrary.org/education/education-at-a-glance-2018/czech-republic_eag-2018-42-en#page1.

⁹ Daniel Münich dodává: "Proces legislativní přípravy v oblasti školství i nadále trpěl zcela zásadními nedostatky a nedodržením praxe dobrého vládnutí vymezeného zásadami Regulatory Impact Assessment (dle dávnějších vládních usnesení). Pokračovala snaha instituci RIA obcházet zcela skrze ad-hoc parlamentní legislativní předklady. Dopady před lety zavedené legislativy nadále nebyly podrobeny ex-post vyhodnocování, ačkoliv se k tomu v rámci dřívějších procesů RIA MŠMT (ale i MPSV) zavázalo."

¹⁰ Povinnost péče o dvouleté děti byla vyjmuta z novely školského zákona:

<https://zpravy.aktualne.cz/domaci/skolky-nebudou-muset-prijimat-dvoulete-deti-odsouhlasil-sena/r~239bf41e8b7211e8853fac1f6b220ee8/>.

Změny ve výběru ředitelů škol najdou pravděpodobně také podporu i odpor napříč politickým spektrem, rozdíl určuje afinita k právním zřizovatelům.¹¹

Vzdělávací politiku může částečně ovlivnit změna rozložení sil v senátu, kde posílila spíše proliberálně orientovaná opozice. Je možné, že stejně jako v případě insolvenčního zákona bude hrát senát i v případě legislativy týkající se vzdělávací politiky roli korektivu.

Významnou proměnou prošla obecní zastupitelstva. V některých případech (Ostrava, Praha 10 atp.) to vedlo k okamžité snaze o vytvoření strategie rozvoje lokální vzdělávací soustavy. V tomto ohledu ovšem bude vývoj značně odlišný. Zatímco některé obce budou jednat progresivně¹² (ve smyslu snahy o promyšlenou podporu rozvoje vzdělávání v jejich působnosti, nikoliv ve smyslu politické orientace), jiné budou nadále stagnovat. EDUin se snažil v sérii tiskových zpráv ukázat, jak aktivní obce podporují své školy.¹³

Značnou problematičnost víceúrovňového řízení vzdělávací soustavy¹⁴ ukázala v průběhu roku 2018 krajské reprezentace. Asociace krajů ČR se snaží navzdory odmítavému postoji

¹¹ Pro a proti změně konkurzní vyhlášky:

<https://zpravy.aktualne.cz/domaci/ucitele-o-mista-reditelu-nejste-vyberove-řízení-musi-fungov/r~b0f75318b1af11e8b634ac1f6b220ee8/?redirected=1545925551>.

¹² Stanislav Štech dodává: "V celém textu je třeba opatrně zacházet s hodnotícími soudy jako je "progresivní" (opakem je "zpátečnický", nikoli konzervativní). Obvykle se ve školskopolitické literatuře užívá pojmů liberální, konzervativní, sociálně-demokratický (viz např. Sally Tomlinsonová) a věcně se definují svými návrhy. K tomu lze dnes přidat asi populistický a pragmatický (instrumentální, utilitaristický). Je škoda, když se progresivní předem ztotožňuje s liberálním přístupem, protože to vyvolává pochyby o nepředpojatosti autorů textu."

¹³ Obce a aktivní vzdělávací politika:

<https://www.eduin.cz/tiskove-zpravy/tiskova-zprava-obecni-volby-jak-konkretni-obce-resi-peci-o-nejemensi-komunikaci-s-rodici-a-podporuji-celozivotni-vzdelavani/>,

<https://www.eduin.cz/tiskove-zpravy/tiskova-zprava-obecni-volby-jak-konkretni-obce-podporuji-sve-reditele-a-ucitele/>,

<https://www.eduin.cz/tiskove-zpravy/tiskova-zprava-obecni-volby-jak-konkretni-obce-vytvareji-vizi-rozvoje-vzdelavani-a-jak-ho-podporuji/>.

¹⁴ Jiří Hlavenka dodává: "Ze zkušeností z krajské politiky, ale též z menších měst vnímám jako velký problém v podstatě nekompetenci či 'chaoticko-náhodnou kompetenci' místní politické síly v oblasti vzdělávání, která ale je současně zřizovatelem, tedy 'vlastníkem' školy. Problematika vzdělávání a zejména reformy vzdělávání je velmi složitá a političtí zástupci zřizovatelů jí obvykle příliš nerozumí, úředníci pak provádění změn 'nemají v popisu práce'. Vztah zřizovatel-škola se tak omezuje na formální procedury a na 'plnění dle předpisů'. Změny se pak nedějí." Radko Sáblik dodává: "Skutečnou práci na školách ministerstvo školství nijak neovlivňuje, možná občas nějakou byrokracií, tabulkami, výzkumy, ale to se dá při dobré vůli přežít. Pro mě jako ředitele je vlastně úplně jedno, kdo je právě ministr školství a jaké záměry připravuje, pokud nechci zavést pilotní ověřování nového oboru a nemusím svést tuhý souboj s konzervativními úředníky (nikoli politiky). Jiné je však řízení škol zřizovateli. Na těch skutečně záleží, neboť oni mohou aktivity škol podpořit či naopak zadržet. V Praze je situace odlišná, a za šestnáct let ve funkci ředitele jsem nezažil jediný případ, kdy by někdo do řízení škol zatáhl politiku. A to již byli radními pro školství snad představitelé všech politických stran. Navíc Praha své školy podporuje i finančně, a to jak v oblasti platů, tak mimořádnými dotacemi. K tomu nám nechává značnou volnost, ve své podstatě nám nijak nemluví do toho, jak své školy vedeme, jaké priority si stanovíme, do čeho se zapojíme či nezapojíme. A pokud máme aktivity, tak se nám snaží pomoc je realizovat." Daniel Münich dodává: "Klíčové nápady na změny ve škole přicházející ze strany politické reprezentace na různých úrovních ignorovaly jak existenci Strategie 2020, tak zjištění a doporučení Průběžného Auditů realizace Strategie 2020 a navíc předcházejí Strategii 2030, na níž byly práce spuštěny s velmi zbytečným odkladem o celý jeden rok až počátkem roku 2019. Přirozeným důsledkem tohoto způsobu řízení vzdělávací soustavy jsou navzájem nekompatibilní opatření, zmatek, nejistota, zklamání a nedůvěra ve schopnost státu realizovat i dobře míněné záměry."

ministerstva školství, zaměstnavatelů,¹⁵ České školní inspekce i expertních názorů prosadit zavedení nepodkročitelné hranice v přijímacích zkouškách na SŠ. Jakkoliv se jedná o krok, který není zahrnut v žádné přijaté národní strategii, podle zástupců krajů to má být krok, který povede ke zvýšení kvality vzdělávání v ČR. Toto tvrzení není postaveno na žádné průkazné analýze dopadů takového opatření.

Problém s požadavkem Asociace krajů ČR, jenž je v rozporu s postojem ostatních aktérů, ilustruje stav, jenž je pro českou vzdělávací politiku symptomatický a jenž je zachycen v hodnocení expertní komise k naplňování Strategie vzdělávací politiky v ČR do roku 2020. Závěry jsou v tomto ohledu velmi kritické.¹⁶

V průběhu roku pokračovala revize rámcových vzdělávacích programů (v gesci Národního ústavu pro vzdělávání) bez širší odborné diskuse.¹⁷ Stále není jasné, co má být cílem revize kurikulární reformy, jak proměnit vzdělávání v mateřských, základních a středních školách, zda se podaří prosadit inovace potřebné k naplnění měnicích se požadavků společnosti 21. století. Podle posledních proklamací ministerstva školství¹⁸ proběhne širší odborná diskuse, což komplikuje představu o dosavadních pokrocích a o tom, jak jsou vlastně nastaveny cíle revize.¹⁹

V létě roku 2018 naznačil ministr školství Robert Plaga, že je odhodlán k hlubší reformě společné části maturitní zkoušky (změny v hodnocení, využití adaptivních testů). Takové reformě by měla předcházet širší odborná diskuse, slibuje ministr.²⁰

Na konci roku 2018 otevřela bývalá ministryně školství Kateřina Valachová²¹ diskusi o plošném poskytování obědů zdarma dětem v mateřských a základních školách. Návrh vzbudil zájem premiéra Andreje Babiše, zatímco ministr školství Robert Plaga plošné řešení odmítá a navrhuje navázat na program uskutečňovaný ministerstvem sociálních věcí z

¹⁵ Jiří Hlavenka dodává: *“Faktická situace je taková, že někteří regionální zaměstnavatelé cut-off skóre nejenom že podporují, ale jsou vlastně jeho hlavními iniciátory. Jejich podnikání stojí obvykle na “prodeji levné pracovní síly” přes koncové výrobky západním producentům a ohrožuje je rostoucí nedostatek těchto sil a nárůst mzdových požadavků. Chtějí si tedy tímto “násilným” prostředkem zabezpečit dostatek povolných dělníků do svých podniků i pro další roky.”*

¹⁶ Hodnocení expertní komise k naplňování strategie 2020:

http://www.vzdelavani2020.cz/images_obsah/dokumenty/hodnoceni-naplnovani-strategie-vzdelavaci-politiky-cr-do-roku-2020/strategie2020_zprava.pdf.

¹⁷ Daniel Münich dodává: *“Absentuje proces veřejných konzultací a dokonce i konkrétní zadání.”*

¹⁸ Ministr školství Robert Plaga slibuje otevřít odbornou diskusi na revizi RVP:

https://zpravy.idnes.cz/ministerstvo-skolstvi-rvp-ucitele-revize-plaga-fuo-/domaci.aspx?c=A181219_153440_domaci_brzy&fbclid=IwAR1z0Pbr4TC2MPQzMYE0MIsuNXeMH_HnYNLv_4eqllDiBzOoChynjSit1mg.

¹⁹ Stanislav Štech dodává: *“Základní cíle a podoba RVP se nemají měnit, zákon ukládá jen revizi obsahu: učiva, případných nových průřezových témat, tak bych vyhlášení široké odborné diskuse nad pracovními verzemi z pracovních skupin neviděl tak absurdně.”*

²⁰ Ministr školství Robert Plaga o záměru reformovat společnou část maturitní zkoušky:

https://zpravy.idnes.cz/statni-maturita-plaga-0u5-/domaci.aspx?c=A180703_102734_domaci_liniv. Daniel Münich dodává: *“Data ze státních maturit v anonymizované podobě nejsou dostupná pro nezávislé vědecké (konkurenční) analýzy, takže odborné diskuse, pokud nějaké jsou, do velké míry pracují s dojmy. Nemluví o tom, že nejsou prováděny další analýzy (například propojením dat z maturit s daty Uchazeč (VŠ), aby senař. zjistilo, kdo se hlásí a dostává na pedagogické fakulty.”*

²¹ Obědy zdarma v českých MŠ a ZŠ:

<https://domaci.ihned.cz/c1-66386960-ve-skolach-je-100-tisic-hladovejicich-deti-rika-valachova-vetsina-rodicu-ma-na-to-aby-obedy-platili-oponuje-pekarova-adamova>.

prostředků EU a zaměřený na sociálně slabé rodiny.²² Téma obědů ukazuje, jak překvapivě obtížné je v ČR vytvořit takový program podpory sociálně slabých dětí, jenž by byl zacílen adresně (a nebyl administrativně náročný), ať už kvůli neschopnosti takové děti identifikovat, nebo vytvořit program jejich podpory na meziresortní úrovni.

Ukazuje se, že česká společnost (dospělá populace) je relativně spokojena se stavem vzdělávacího systému. Podle pravidelného průzkumu společnosti CVVM, jenž probíhá vždy v září, je oproti klesající tendenci předchozích let česká společnost spokojenější, a to u všech typů škol.²³ Nelze proto očekávat, že by se zvýšil tlak na změnu v oblasti vzdělávání na základě politické objednávky majority.

Česká školní inspekce (ČŠI) vydala několik zajímavých tematických zpráv, které popisují jednotlivé oblasti vzdělávání ve školách.²⁴

Jedna z nich konstatuje vážné problémy, které mají školy s naplňováním mediální výchovy. Potíže jsou patrné napříč základními a středními školami, nicméně krajně znepokojivé rozdíly existují zejména mezi typy SŠ.²⁵

V tematické zprávě zaměřené na střední školy (všechny odborně zaměřené) s nízkou úspěšností žáků u společné části maturitní zkoušky konstatuje inspekce disproporci mezi hodnocením neúspěšných maturantů ve srovnání s hodnocením výsledků vzdělávání během jejich studia. Zároveň poukazuje na absenci přijímacích kritérií, což následně sloužilo jako argument podporovatelů cut-off skóre i přesto, že zjištění je v dotčené zprávě mnohem více (jak upozorňuje Tomáš Zatloukal).²⁶

Česká školní inspekce na domněnky, že podporuje zavedení cut-off skóre, reagovala doporučením radikálně proměnit obsah a kritéria přijímacího řízení na SŠ a místo znalosti zjišťovat studijní předpoklady uchazečů.²⁷

Tematická zpráva věnující se konkurzním řízením na místa ředitelů škol potvrzuje jeden ze zásadních problémů českého školství: velmi malý zájem o tuto pozici. Ve zhruba polovině

²² Článek k návrhu ministra Plagy stran obědů:

<https://www.novinky.cz/domaci/493482-obedy-zdarma-pro-170-tisic-deti-s-pridavky.html>.

²³ Hodnocení kvality vzdělávání, CVVM, 2018:

https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a4723/f9/or181015.pdf.

²⁴ Jiří Nantl dodává: "Poznamenal bych, že ČŠI se dlouhodobě ukazuje být nejkompetentnější složkou státního administrativního aparátu ve vzdělávání a její podněty by měly být brány s ještě větší vahou."

²⁵ Mediální výchova na ZŠ a SŠ:

https://www.csicr.cz/getattachment/9556115a-a35b-4ee8-969c-1d87d14c9c55/TZ-Mediální-vychova_2017-2018.pdf;.jpg;.aspx.

²⁶ Analýza vzdělávání na školách s vysokým počtem neúspěšných u maturit:

https://www.csicr.cz/Csicr/media/Prilohy/PDF_el_publicace/TZ-Vzdelavani-v-neuspesnych-skolach-s-oborv-zdelani-s-MZ.pdf.

²⁷ Přijímací zkoušky by neměly stát na znalostech z předmětů:

<https://www.ceskenoviny.cz/zpravy/inspekce-prijimaci-zkousky-by-nemely-overovat-znalosti-z-predmetu/1698413>.

Stanislav Štech k tomu dodává: "Bohužel, uvedené doporučení není podloženo hlubší analýzou. Je to jedno z rozšířených klišé uměle oddělujících znalosti od jakýchsi sociokulturně neovlivněných, ryzích či vnitřních předpokladů se učit. Jde o to, že psychologické výzkumy ukazují, že i studijní předpoklady jsou různé podle kvality školního vzdělávání (a rodinného působení, samozřejmě). Paradoxně, činnosti tzv. vyšší kognitivní náročnosti jsou na rodině a škole závislé ještě víc než znalosti. Nutné kombinovat obojí."

případů tak probíhal výběr pouze formálně, za účasti jediného uchazeče.²⁸ Zpráva byla vydána v roce, kdy v ČR došlo k celé řadě rekonkurzů v závislosti na uplynutí šestiletého období od okamžiku, kdy vstoupila v účinnost příslušná novela.

V hodnocení dosavadního průběhu poskytování podpůrných opatření žákům se speciálními potřebami (inkluze), konstatuje ČŠI pouze výjimečné porušování pravidel při jejich poskytování. Právě údajné nevhodné využívání prostředků má být důvodem optimalizace, kterou prosazuje současná vláda. Jako zásadní vnímá ČŠI diametrálně rozdílnou úroveň asistentů pedagoga (nejvyšší položka v podpůrných opatřeních²⁹), kteří často nemají potřebnou kvalifikaci.³⁰

Výroční zpráva ČŠI si všímá u jednotlivých sledovaných stupňů školského systému některých významně problematických oblastí. V mateřských školách je to především vysoký počet dětí ve třídách, který znemožňuje věnovat dětem větší pozornost. Zároveň zpráva poukazuje na neúčast části dětí ze sociálně slabého prostředí v předškolním vzdělávání, což zvyšuje jejich handicap v budoucnosti.³¹ Ředitelé základních škol se dle závěrů příliš často věnují ekonomické, nikoliv pedagogické stránce řízení. Zpráva konstatuje též zhoršující se kvalitu pedagogů, přetrvávající frontální styl výuky, nedostatečnou práci s hodnocením, omezenou míru individualizace vzdělávání. Velmi podobné poznatky přináší ČŠI o stavu vzdělávání na středních školách. K tomu přistupuje významný rozdíl v kvalitě jednotlivých typů SŠ. Samotný poměr pozitivních a negativních zjištění je zejména u základních a středních škol výrazně vychýlen k záporné části.³²

V roce 2018 dochází k určité konsolidaci iniciativ operujících v oblasti podpory a rozvoje vzdělávání. Příkladem budiž iniciativa Eduzměna, jež by měla v roce 2019 přinést podrobnou analýzu klíčových problémů vzdělávání a jejich řešení v krátkodobém a

²⁸ Konkurzní řízení na místa ředitelů škol:

<https://www.csicr.cz/getattachment/cz/Dokumenty/Tematicke-zpravy/Informace-Konkurzy-na-reditele-skol-a-skolskych-za/Konkurzy-na-reditele-informace.pdf>. Jiří Hlavenka dodává: *“Účast jediného uchazeče ve výběrových řízeních na ředitele škol může být dána i tím, že se nenápadně dopředu “dá na vědomí”, že vítěz je předem známý. To vše je podpořeno systémem výběrových řízení, které probíhá ne ani v neveřejném, ale dokonce ve zcela utajeném režimu, kdy ani materiály pro řízení, jako jsou koncepce uchazečů, nesmí opustit místnost konání výběrového řízení, neexistuje (resp. není veřejné) zdůvodnění výběru a podobně.”*

²⁹ Stanislav Štech dodává: *“Finančně nejnáročnější” frekvencí je na prvním místě tzv. pedagogická intervence, tj. pomoc s úkoly, doučování, prohloubená didaktická asistence apod.”*

³⁰ Vybrané aspekty společného vzdělávání:

<https://www.csicr.cz/getattachment/db7ac0f5-d27b-40bc-a72f-5a02a3c4a796/TZ-Vybrane-aspekty-implementatione-spolecneho-vzdelavani-v-1-pololeti-2017-2018.pdf>.

³¹ Stanislav Štech dodává: *“Neúčast sociokulturně znevýhodněných dětí není nic, by diskreditovalo myšlenku povinného předškolního vzdělávání. Za rok se počet dětí celkem zvýšil asi o 6% na 97% pětiletých v MŠ (to je ve srovnání se zahraničím solidní výsledek) - a těch 3000 dětí, které nechodí, nelze většinou do předškolního vzdělávání zařadit jen pomocí školských opatření. Problém je spíše v relativně nízkém počtu žáků mladších 5 let a ve zrušení práva najít místo v MŠ i pro děti dvouleté (viz <http://www.oecd.org/education/engaging-young-children-9789264085145-en.htm> a důraz na institucionální péči o děti mladší 3 let v jednom typu zařízení s dětmi staršími).”*

³² Výroční zpráva ČŠI 2017/2018:

https://www.csicr.cz/Csicr/media/Prilohy/Obr%C3%A1zky%20ke%20C4%8D%C3%A1nk%C5%AFm/2018/Vyrocnizprava-CSI-2017-2018_final-verze.pdf. Tomáš Bouda dodává: *“Zhoršení v oblasti pedagogického řízení školy, vedení pedagogických pracovníků jak na úrovni vedení škol, tak na úrovni metodických orgánů, a to na všech druzích škol.”*

střednědobém horizontu. V roce 2019 proběhne za účasti několika organizací věnujících se rozvoji vzdělávání kampaň Rok učitele.

Zajímavé přednášky na téma vzdělávací politiky a řízení procesu vzdělávání přinesl v průběhu roku CERGE-EI. Jmenujme zde zejména přednášku Harryho A. Patrinoše z World Bank Group na téma vlivu automatizace na pracovní trhy a implikace pro vzdělávání,³³ přednášku Stevena Rivkina z University of Illinois v Chicagu na téma vztahu kvality vzdělávání a role řízení (ředitelů) či Ursuly Renold o úspěšném fungování švýcarského systému přípravy učňů.³⁴³⁵

Výhled do roku 2019 je dle auditu následovný. Klíčové pro jakékoliv další smysluplné kroky ve vzdělávací politice bude **udržení stability a kontinuity vývoje vzdělávací politiky**. S ohledem na spekulace o nejisté pozici ministra Roberta Plagy by bylo dobré, aby premiér Babiš zhodnotil skutečnou práci a dosažené výsledky. Je spíše výjimečné, jak konstatuje viceprezidentka Svazu průmyslu a dopravy Milena Jabůrková, aby ministr školství dokázal vést vyvážený dialog s aktéry, jejichž zájmy jsou často protichůdné, se zaměstnavateli, odbory, neziskovým sektorem či profesními organizacemi. A to se, kromě jiného, ministru Plagovi daří. Doporučení auditu v tomto směru zní jednoznačně: ponechat ministra Plagu v úřadu a dát mu větší jistotu k tomu, aby mohl pracovat na započatých důležitých opatřeních, zejména na strategii 2030, o níž by se měly odvíjet revize RVP, změny v přijímacích zkouškách a maturitách atp.

Právě **strategie vzdělávání 2030** má zkoncentrovat cíle vzdělávací politiky na další dekádu. Ačkoliv lze hodnotit stávající strategii s horizontem naplnění 2020 jako obsahově dobrou, ta nová by si měla přeci jen klást zase o něco vyšší cíle. Měla by přirozeně zastředit řadu dílčích změn ve vzdělávacím systému, určit, kam se má posunout kurikulum, společné vzdělávání, k jakým cílům designovat zkoušky, vytvořit představu o tom, jak a k čemu posunout přípravu učitelů. Tyto změny by měly sledovat identifikované společné cíle, tak zní doporučení auditu.

³³ The Future of Automation and Its Implication for Educational Systems:

<https://slideslive.com/38911757/the-future-of-automation-and-its-implications-for-educational-systems>.

³⁴ How Do We Raise The Quality of School Leadership?: <https://www.youtube.com/watch?v=df1fC3rx2Cw>,

Ursula Renold <https://slideslive.com/38912496>.

³⁵ Zhodnocení Radko Sáblíka: *“Předložený audit považuji za objektivní shrnutí problémů a výzev v současném školství. Na druhé straně je samo o sobě školství nesmírně složité, neboť ve vysoké míře pracuje s lidským faktorem, a to hned v několika oblastech. Jednoznačně souhlasím s významným vlivem rodinného zázemí, které znevýhodňuje žáky a studenty, kterým tato podpora chybí, což může mít vícero příčin. Dalším klíčovým faktorem jsou učitelé, kteří se liší nejen mezi školami, ale i přímo v jednotlivých sborech a konkrétních předmětových komisích. Významným faktorem je i „chemie“ třídních kolektivů, záleží na jejich složení a na tom, zda se v nich vytvoří motivační či nemotivační prostředí. Z důvodů výše napsaných považuji za velmi obtížné účinně centrálně řídit školství jako takové. Cílem řízení školství by mělo být vytvořit co nejlepší a co nejméně byrokratické podmínky pro chod škol jako institucí, pro ředitele a učitele, neboť přes sebelepší záměry a sebelepší koncepty bude vždy nakonec záležet na řediteli školy (pokrokový, konzervativní, kreativní atd.) a na učitelích (chápu změny ve společnosti, mají přirozenou autoritu, míra vyhořelosti atd.). Pokud ti, co mají různé reformy, různé strategie atd. uplatňovat v praxi, nebudou o potřebě změn vnitřně přesvědčeni, nic se v konkrétních školách nezmění. Za klíčovou proto chápu především osvětu, a to vyjádřenou cíleným a srozumitelným způsobem (jazykem) v několika rovinách (rozsahově přijatelných cílených variantách), tedy ředitele a učitelé, rodiče žáků a studentů, žáci a studenti. Je nutné hledat způsoby, jak zmíněné sociální skupiny oslovit, jak jim vysvětlit potřebnost změn a jak u nich vyvolat vnitřní motivaci věci měnit pro potřeby společnosti ve 21. století.”*

Zároveň by tvůrci měli **přijmout a dodržovat zásad přípravy strategií rozvoje vzdělávání**. Nestačí sepsat dobré úmysly na papír. Je potřeba dělat evidence based vzdělávací politiku a umět měřit, zda se daří stanovených cílů dosahovat.

Revize rámcových vzdělávacích programů už probíhají, nicméně díky ochotě ministra Plagy pojmout je odpovědně a dosáhnout potřebného odborného konsensu se znovu otevírá debata o pojetí revizí. Jakkoliv to může znamenat kolizi s předchozími plány na dokončení revizí, nedává smysl, aby revize probíhaly před tím, než budou jasné cíle sledované strategií 2030. Revidované rámcové vzdělávací programy mají určit, co se bude ve školách učit právě v další dekádě. Doporučení auditu nebude nicméně jednoduché naplnit, jak se shodují nezávislí experti včetně Stanislava Štecha, člena skupiny pověřené přípravou strategie 2030.

Stejně tak by se mělo být dle auditu postupovat při **změnách v klíčových vstupních a výstupních zkouškách (přijímací zkoušky na SŠ a maturity)**. Právě tyto zkoušky fungují ve vzdělávacích systémech jako nejlivnější agent změny, jelikož dávají školám jednoznačné zadání a prioritu. Doporučení využít přijímací zkoušky a maturitu jsou nejjednodušší a nejlevnější prostředek rychlé změny vzdělávání je podmíněno tím, že budou sledovat cíle strategie 2020 a 2030.

V roce 2019 půjde hodně o to, **zda vláda naplní slibovanou podporu učitelů**.

Platy učitelů se mají do roku 2021 zvýšit na 150 % jejich průměru z roku 2017 v roce 2021. Audit vřele doporučuje, aby vláda tento jednoznačný a měřitelný slib naplnila, jelikož v opačném případě může dojít k prohloubení už tak významné nedůvěry učitelů v politické řízení systému. V tom případě je ovšem nutné dostat peníze do rozpočtu. Ve střednědobém výhledu takové prostředky nejsou.³⁶

Vláda se také v programovém prohlášení zavazuje **snížit selektivitu školství**. Audit upozorňuje zejména na problém středního stupně, na němž dochází k výrazné diferenciaci vzdělávání, a to už od vícetých gymnázií. Míra odlišnosti obsahu vzdělávání po ukončení povinné školní docházky významně handicapuje absolventy odborných škol, zejména učilišť.

Doporučení: Není čas čekat. Střední školství je zastaralé, konstatuje bývalý první náměstek MŠMT Jiří Nantl. Neodpovídá potřebám současnosti. Je třeba vybavit mladé lidi mnohem pevnějšími základy: čtenářskou, matematickou a informační gramotností. A angličtinou. A nejen ty vybrané. Selektivita v českém školství se však zdaleka netýká jen středních škol, jak upozorňuje výzkumnice Jana Straková. Audit doporučuje, aby vláda a ostatní aktéři vzdělávání brali tento varovný stav vážně.

Tlak na tzv. optimalizaci inkluze ze strany politiků a některých profesních organizací vytváří reálnou hrozbu toho, že místo snahy zlepšit podmínky škol při naplňování principů společného vzdělávání dojde v první řadě na populistické zkrácení výdajů. Zejména výroky premiéra Babiše jsou v tomto směru poměrně jednoznačné. Smyslem optimalizace má být pomoci individualizovat vzdělávání dětí, na tom je založena inkluze. Smyslem má být zjednodušit práci učitelům. Ne šetřit stovky milionů tam, kde chybí desítky miliard, konstatuje v doporučení audit.

Prohlubování rozdílů v přístupu ke vzdělávání mezi regiony, problém vyloučených lokalit a otázka delší povinné školní docházky. Problém a možné řešení. Regionální rozdíly v životní

³⁶ Daniel Münich dodává: *“Ovšem je ště důležitější je, aby po dekádách planých slibů závazek státu ohledně výrazně vyšších relativních platů učitelů měl věrohodnost dlouhodobosti a udržitelnosti. To je totiž klíčové, aby se zvýšil zájem o učitelskou profesi mezi mladou generací a na profesi se začali připravovat nejdisponovanější a nejmotivovanější adepti. Zatímco výraznější navyšování učitelských platů v posledních dvou letech je třeba kvitovat, na nízké dlouhodobé věrohodnosti vyšších platů učitelů se nepracovalo, takže prostředky v řádu desítek miliard nebyly zahrnuty do výhledu státního rozpočty na roky 20120 a 2021.”*

úrovni, příležitostech a vzdělání významně zatěžují ČR. Podíl obyvatel s VŠ vzděláním se diametrálně liší mezi Prahou a zejména severními regiony. Lidé, kteří dosáhnou vyššího vzdělání, tyto regiony v současnosti opouštějí, což bude mít dlouhodobé negativní dopady na životní standard a životní podmínky v následujících dekádách. Z ČR se stává vnitřně nejednotná země. Regionální rozdíly tento trend významně podporují. Lidé, kteří dosáhnou vzdělání, odcházejí z okrajových částí. Doporučení se netýkají jen vzdělávání. Je třeba podpořit příležitosti a konektivitu. A nepodléhat lobby za levnou pracovní sílu.

Podpora občanského vzdělávání uvízla na mrtvém bodu. Koncepce občanského vzdělávání zůstala “zaparkována” na úřadu vlády, kam se dostala už před volbami v roce 2017. od té doby se o ní nemluví, není politický zájem. Přitom právě identita postavená na poučeném občanství je nejlepší investicí do udržení demokratického systému definovaného současnou ústavou. Občanské vzdělávání má být prioritou. Je třeba dopracovat koncepci občanského vzdělávání a přemýšlet, jak jeho pozici posílit. Například v důležitých zkouškách.

O vzdělávání se uvažuje jako o přípravě na budoucnost. Nutně tedy musí **reagovat na Průmysl 4.0 a vzít v potaz přípravu na nepředvídatelnost vývoje** společnosti, ekonomiky i osobního života. Audit proto i letos upozorňuje, že bychom to konečně měli akceptovat a začít si uvědomovat, že klíčové dovednosti 21. století se mění. Ideální příležitost pro revizi RVP a strategii 2030.

Rodina je nejdůležitějším faktorem úspěchu ve vzdělávání. V české společnosti je dokonce rodina ještě silnějším determinantem úspěchu ve vzdělávání než v jiných společnostech. Se snahou snížit míru této determinace musí jít ruku v ruce podpora rodin, zejména těch zranitelných, vyžaduje mezíresortní program. Obědy do škol nestačí. Je třeba, aby rodiny s nízkým socioekonomickým statusem měly možnost podpory vzdělávání svých dětí i mimo školy, ať už jde o doučování, nebo kroužky.

Investor a podnikatel Jiří Hlavenka, ředitel Střední smíchovské průmyslovky Radko Sáblik i viceprezidentka Svazu průmyslu a dopravy Milena Jabůrková se shodují na tom, že vysoce vzrůstá důležitost neformálního vzdělávání. Významná část našeho poznání nepochází ze školy. V některých oblastech (digitální svět) se dokonce vzděláváme převážně jinde. Angličtina mladých lidí také roste s internetem. Je bytostně nutné neformální vzdělávání využít ve školách. **Důsledná podpora propojení školského systému a neformálního vzdělávání** je proto logickým požadavkem auditu ve výhledu do roku 2019.